

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Filologiya fakulteti o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

208-guruh 2-bosqich talabasi

Hasanboyeva Musharraf

Tel: +998 88 549 98-05 / Email: musharrafhasanboyeva@gmail.com

208-guruh 2-bosqich talabasi

Akbaraliyeva Sevinch

Email: Sevinchakbaraliyeva9220@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada she'riy san'atlarning janrlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari o'rganiladi. She'riyat janrlari qadimiy an'analar va adabiy yo'nalishlar asosida rivojlanib kelgan bo'lib, har bir janr o'zining uslubiy, mavzuiy va badiiy xususiyatlari bilan ajralib turadi. Maqolada g'azal, ruboiy, qasida, masnaviy, tuyuq kabi mumtoz janrlar hamda zamonaviy she'riyatga xos lirik, epik va dramatik janrlar tahlil qilinadi. Har bir janrning shakliy va mazmuniy jihatlari, ularning she'riyat taraqqiyotidagi o'рни, milliy va xalqaro miqyosdagi ahamiyati yoritib beriladi. Ushbu maqola adabiyotshunoslikka qiziquvchilar, talabalar hamda she'riyatni chuqur o'rganishni istagan keng kitobxonlar auditoriyasiga mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: janrlar, mumtoz she'riyat, zamonaviy she'riyat, g'azal, ruboiy, masnaviy, qasida, lirik she'riyat, erkin she'r, vizual she'riyat, o'zbek adabiyoti, xalqaro she'riyat, adabiyotshunoslik

Abstract: This article studies the genres of poetic art and their specific features. Poetry genres have developed on the basis of ancient traditions and literary trends, and each genre is distinguished by its own stylistic, thematic and artistic features. The article analyzes classical genres such as ghazal, rubai, qasida, masnavi, tuyuk, as well as lyrical, epic and dramatic genres characteristic of modern poetry. The formal and

substantive aspects of each genre, their role in the development of poetry, and their national and international significance are highlighted. This article is intended for those interested in literary studies, students and a wide audience of readers who want to study poetry in depth.

Keywords: genres, classical poetry, modern poetry, ghazal, rubai, masnavi, qasida, lyric poetry, free verse, visual poetry, Uzbek literature, international poetry, literary studies

Аннотация: В статье рассматриваются жанры поэтического искусства и их специфические особенности. Жанры поэзии развивались на основе древних традиций и литературных направлений, и каждый жанр отличается своими стилистическими, тематическими и художественными особенностями. В статье анализируются классические жанры, такие как газель, рубаи, касыда, маснави, туюк, а также лирические, эпические и драматические жанры, характерные для современной поэзии. Освещены формальные и содержательные стороны каждого жанра, их роль в развитии поэзии, их национальное и международное значение. Статья рассчитана на интересующихся литературоведением, студентов и широкую аудиторию читателей, желающих углубленно изучать поэзию.

Ключевые слова: жанры, классическая поэзия, современная поэзия, газель, рубаи, маснави, касыда, лирическая поэзия, свободный стих, визуальная поэзия, узбекская литература, международная поэзия, литературоведение

KIRISH

Bugungi kunda she'riyat inson ma'naviy hayotining ajralmas qismi sifatida o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Adabiy janrlar orasida she'riyat turli shakllari va uslublari bilan o'quvchi qalbini zabt etib, jamiyatning madaniy hayotiga muhim hissa qo'shib kelmoqda. She'riyat janrlari – bu faqatgina so'z san'ati emas, balki xalqlarning tarixi, qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiruvchi badiiy yodgorliklardir.

Hozirgi davrda mumtoz g'azal, ruboiy, masnaviy kabi an'anaviy janrlar zamonaviy she'riyatda o'z aksini topib, yangi talqinlarda rivojlanmoqda. Shu bilan

birga, lirik, epik va dramatik janrlar zamonaviy ijodkorlar tomonidan yangicha mazmun va shaklda boyitilmoqda. Mazkur maqolada she'riyatning turli janrlari, ularning o'ziga xos xususiyatlari, badiiy estetik imkoniyatlari va zamonaviy she'riyatdagi o'rni haqida so'z yuritiladi. Janrlarning tarixiy ildizlari va bugungi yangilanishlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik tahlil qilinadi,

She'riyat janrlarini o'rganish nafaqat adabiyotshunoslik sohasida, balki jamiyatning ma'naviy-ma'rifiy rivojlanishida ham muhim ahamiyatga ega. Chunki har bir janr o'zining badiiy va mazmuniy jihatlari orqali inson qalbini tarbiyalaydi, uning estetik didini shakllantiradi va hayotga bo'lgan qarashlarini chuqurlashtiradi.

Bugungi globallashuv jarayonida milliy adabiyotlar o'z janrlarining o'ziga xosligini saqlab qolish bilan birga, boshqa xalqlar adabiyoti bilan o'zaro ta'sirda rivojlanmoqda. Shu nuqtai nazardan, maqola doirasida she'riyat janrlarining milliy va xalqaro o'zaro ta'sir jarayonlari, ularning estetik o'zgarishlari va janrlararo o'zaro boyitish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi

Shuningdek, maqolada she'riyat janrlarining zamonaviy tahliliy usullari va ularni o'rganishda internet texnologiyalari, adabiy bazalar va raqamli vositalarning tutgan o'rni ham e'tiborga olinadi. Shu orqali she'riy san'atni o'rganishning yangi usullari va istiqbollari yoritiladi. Maqola, umuman olganda, she'riyatning nazariy va amaliy jihatlari o'rganuvchi adabiyotshunoslar, ijodkorlar va o'quvchilar uchun muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Bugungi madaniyatimiz rivojlangan vaqtda she'riyat inson qalbi va ongini boyitishda muhim o'rin egallaydi. She'riy san'atning turli janrlari har bir davr va makonda o'ziga xos shaklda rivojlanib, bugungi kunda milliy va jahon madaniyati xazinasiga katta hissa qo'shib kelmoqda. Har bir janr o'zining badiiy imkoniyatlari va estetik xususiyatlari bilan adabiyotga yangilik olib kirgan.

Mumtoz she'riyat janrlari orasida g'azal eng ko'zga ko'ringanlardan biridir. G'azal, asosan, sevgi, sadoqat va ayriliq mavzularini ifodalovchi janr bo'lib, undagi har bir misra ko'ngilga yaqin she'riy tuyg'ular bilan yo'g'rilgan. Shu bilan birga,

ruboiy qisqa hajmli bo'lsa-da, inson hayoti, tabiat va falsafiy fikrlarni yuksak badiiy mahorat bilan ifodalaydi. Masnaviy esa epik janr sifatida keng hajmli voqealarni bayon qilishga imkon beradi va asosan, qahramonlik, tarixiy voqealar yoki ma'rifiy mazmun bilan boyitilgan.

Zamonaviy she'riyatda esa an'anaviy janrlar yangicha talqinlar va shakllarda davom etmoqda. Lirik janrlar insonning ichki kechinmalarini, sevgi va tabiat tuyg'ularini ifodalaydi, epik janrlar esa keng qamrovli voqealar va ijtimoiy hayotni yoritadi. Dramatik she'riyat esa dialog shakli orqali voqelikni jonlantirishda davom etmoqda.

Bugungi globallashuv jarayonida turli madaniyat va xalqlar o'rtasidagi adabiy muloqot yanada kuchaymoqda. She'riyat janrlari bu jarayonda alohida ahamiyatga ega bo'lib, xalqaro festival va nashrlarda turli xalqlar adabiyoti o'z o'rnini topmoqda. Shu bilan birga, internet texnologiyalari orqali she'riyatning o'qilishi va targ'iboti ham osonlashdi. Onlayn platformalar zamonaviy ijodkorlarga o'z asarlarini keng auditoriyaga yetkazish imkonini yaratmoqda, bu esa she'riyatni yangi o'quvchilar va janrlarga olib kelmoqda.

Shuningdek, milliy she'riyatimizdagi janrlar o'zining alohida mavqeini saqlab kelmoqda. Xususan, o'zbek mumtoz adabiyotining g'azal va ruboiylari, hozirgi zamon she'riyatida esa lirik va zamonaviy shakllar bugungi kun muammolarini yoritishda faol foydalanilmoqda. Janrlarning bunday boyligi ularni har tomonlama tahlil qilish va kelajak avlodga yetkazish zarurligini anglatadi.

She'riyat janrlari haqida batafsil ma'lumotlarni ham umumlashgan holda ko'rib chiqamiz:

1. Mumtoz she'riyat janrlari va ularning o'ziga xosligi

Mumtoz adabiyotda she'riyatning rivojlanishi davomida bir necha asosiy janrlar shakllangan. Ularning har biri o'zining maxsus shakli, mavzusi va poetik imkoniyatlari bilan ajralib turadi:

- G'azal: Mumtoz she'riyatning eng mashhur janrlaridan biri. G'azal odatda ma'lum bir qafiya tizimiga ega bo'lib, asosan sevgi, sadoqat, ayriliq va falsafiy

mavzularni qamrab oladi. Alisher Navoiy, Hofiz, Sa'diy singari ijodkorlar g'azal janrini yuqori cho'qqilarga ko'targan.

- Ruboiy: To'rt misradan iborat qisqa janr bo'lib, o'zining falsafiy mazmuni, qisqalik va aniqlik bilan ajralib turadi. Umar Xayyom ruboiylari bu janrning eng yaxshi namunalaridan biridir.

- Masnaviy: Epik janr bo'lib, keng hajmdagi voqealar va tarixiy mavzularni bayon etadi. Masnaviyalar odatda o'quvchiga ma'rifiy va axloqiy saboq beradi. "Xusrav va Shirin", "Layli va Majnun" kabi masnaviyalar bu janrning yorqin namunalaridir.

- Qasida: Shoirning biror kishiga, odatda hukmdorga yoki maqtovg'a loyiq bir shaxsga bag'ishlangan asaridir. Bu janr maqto'v va tanqid uchun keng qo'llanilgan.

2. Zamonaviy she'riyat janrlari va tendensiyalari

Zamonaviy davrda she'riyat janrlari an'anaviy shakllardan chiqib, yangicha uslublar va formatlarga ega bo'ldi. Quyidagilar zamonaviy she'riyat janrlarining xususiyatlaridir:

- Lirik she'riyat: Hozirgi kunda individual kechinmalarni ifodalashning eng keng tarqalgan shakli. Bu janrda insonning ichki dunyosi, sevgisi, qayg'usi, xotiralari aks ettiriladi.]

- Erkin she'r (vers libre): An'anaviy qoidalar va qofiyalardan voz kechgan shakl. Erkin she'rda tuyg'ularni ifodalash erkinligi va so'z boyligi asosiy ahamiyatga ega.

- Vizual she'riyat: So'zlar va shakllar orqali badiiy effekt hosil qiluvchi janr. Bunda she'rning mazmuni bilan birga uning ko'rinishi ham muhim hisoblanadi.

3. Milliy she'riyat janrlarining bugungi o'rni

O'zbek she'riyatida mumtoz janrlarning o'rni juda katta. G'azal, ruboiy kabi janrlar milliy adabiyotimizning qadriyatlarini hisoblanadi. Zamonaviy shoirlar bu janrlarni saqlab qolish bilan birga, ularni bugungi zamon mavzulari bilan uyg'unlashtirishga intilmoqda. Masalan, zamonaviy g'azallarda global muammolar, ekologiya va ijtimoiy hayot mavzulari ko'tarilmoqda.

4. She'riyatning xalqaro o'zaro ta'siri

Globalizatsiya jarayonida turli xalqlar she'riyati bir-birini boyitmoqda. Misol uchun:

- Sharq she'riyatining falsafiy mazmuni G'arb she'riyatiga ta'sir ko'rsatmoqda.
- G'arbda rivojlangan modernizm va postmodernizm oqimlari esa Sharq shoirlarining yangi shakl va mazmun izlashlariga turtki bo'lmoqda. Shu bois, xalqaro miqyosdagi she'riyat muloqoti nafaqat janrlarning rivojlanishiga, balki ular o'rtasidagi chegaralarni o'zaro boyitishga xizmat qilmoqda. Masalan, o'zbek mumtoz she'riyati Jahon Poeziya Festivallarida tan olinib, xalqaro maydonda o'zining boy madaniy va badiiy merosini namoyish etmoqda.

5. She'riyat janrlarini o'rganishda zamonaviy yondashuvlar

Bugungi kunda she'riyatni o'rganish va targ'ib qilishda texnologiyalarning o'rni beqiyosdir. Internet va raqamli platformalar yordamida shoirlar o'z ijodlarini keng auditoriyaga yetkazish imkoniyatiga ega bo'ldi. She'riy tanlovlar, virtual seminarlar va onlayn adabiy festivallar orqali yangi iste'dodlarni kashf etish va qadimiy janrlarni tiklashga yo'l ochildi.

- Adabiy bazalar: Bugungi kunda raqamli kutubxonalar va she'riyatga bag'ishlangan platformalar yordamida turli janrlarning tarixi, rivojlanishi va tahlilini chuqurroq o'rganish imkoniyati mavjud. Masalan, mumtoz g'azallar matnlarini va ularning turli til va she'riy an'analar doirasidagi tarjimalarini o'rganish uchun internet bazalaridan foydalanilmoqda.

- Tahlil usullari: Zamonaviy adabiyotshunoslikda stilometrik tahlil va matn tahlili kabi raqamli usullar orqali she'riyatni o'rganish jarayonlari takomillashmoqda. Bu esa janrlararo bog'liqlikni aniqlash va janrlarning rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi.

6. She'riy janrlarning ijtimoiy hayotdagi o'rni

She'riyat jamiyatning ma'naviy hayotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Har bir janr insonning o'z-o'zini anglashida, madaniy qadriyatlarni targ'ib qilishda va ijtimoiy muammolarga yechim qidirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Masalan:

- Ijtimoiy mavzular: Bugungi shoirlar she'riyat orqali global iqlim o'zgarishi, gender tengligi, tinchlik va inson huquqlari kabi mavzularni ko'tarishmoqda.
- Ma'rifiy ahamiyat: She'riyat ta'lim jarayonida yoshlarning badiiy didini shakllantirish, ularni milliy va global qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda foydalanilmoqda.

7. She'riyatning istiqbollari

Kelajakda she'riyatda yangi janrlarning paydo bo'lishi yoki mavjud janrlarning yangicha talqinlari kutilmoqda. Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt yordamida she'riyatning yangi shakllari yuzaga kelishi mumkin. Masalan, sun'iy intellekt yordamida yaratilgan avtomatik she'rlar, virtual adabiy loyihalar va interaktiv she'riyat janrlarning yangi bosqichini boshlab berishi mumkin. Shu bilan birga, an'anaviy janrlarni asrab-avaylash va ularni avlodlarga yetkazish masalasi dolzarb bo'lib qoladi.

She'riyat janrlari inson tafakkuri va his-tuyg'ularining boyligini aks ettiruvchi san'at vositasidir. Mumtoz va zamonaviy janrlar orasidagi uzviy bog'liqlik, ularning bugungi kun ijtimoiy-madaniy hayotidagi o'rni hamda kelajakdagi rivojlanish istiqbollari she'riyatning abadiy qadriyat ekanligini tasdiqlaydi. Janrlarni chuqur o'rganish, targ'ib qilish va rivojlantirish orqali milliy va jahon adabiyotiga bebaho hissa qo'shiladi.

XULOSA

She'riyat janrlari inson ma'naviy hayotining ajralmas qismi bo'lib, ularning rivojlanishi milliy va jahon madaniy merosini boyitib kelmoqda. Mumtoz va zamonaviy janrlar bir-birini boyitib, bugungi kun ijtimoiy va estetik masalalarini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Janrlarni asrab-avaylash va ularni zamon talablari bilan uyg'unlashtirish milliy adabiyotimizni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biridir. She'riyatni targ'ib qilish orqali yosh avlodni ma'naviy tarbiyalash va xalqaro maydonda milliy adabiyotimiz mavqeyini mustahkamlash imkoniyati mavjud.

1. Naim Karimov. “O‘zbek adabiyoti tarixi.” – Toshkent: O‘qituvchi, 2006.
2. Matyoqub Qo‘shjonov “O‘zbek mumtoz adabiyoti.”– Toshkent: Fan, 2010.
3. Dilmurod Quronov “ Adabiyotshunoslikka kirish.” – Toshkent:

Akademnashr, 2012.

4. Izzat Sulton . Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.

5. Alisher Navoiy “ Mezon ul-avzon.” – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2011.

6. Abdug‘afur Rasulov “Badiiylik mezonlari.” – Toshkent: Fan, 2012.

7. Dilmurod Quronov “Adabiyot nazariyasi asoslari.” – Toshkent: Tafakkur, 2018.